

nih organizacija 2015. Europski parlament uz potporu Europske komisije službeno je proglasio 2. kolovoza kao *Roma Holocaust Memorial Day*. Nakon ovog poglavlja objavljen je manji rječnik („Glossary”, str. 84 – 89), u kojem su objašnjeni pojmovi vezani uz povijest stradanja Roma u Drugom svjetskom ratu, i to posebice u logoru Auschwitz. Na kraju publikacije prikazana je karta grada Oświęcimima (str. 90 – 91) i koncentracijskog logora Auschwitz II – Birkenau (str. 92).

Publikacija *The destruction of European Roma in KL Auschwitz: A guidebook for visitors* napisana je da bude muzejski vodič za izložbu o stradanju Roma i Sinta u Muzeju u Auschwitzu. No njezin autor Sławomir Kapralski nastojao je pitanje stradanja Roma obuhvatiti šire od onoga u Auschwitzu, čime ona postaje još jedno djelo koje treba koristiti u sustavnom istraživanju ove tematike. Na tragu ovih promišljanja publikacija istodobno potiče na postavljanje muzejskih izložbi o stradanju Roma, a sve da bi ova i dalje nedovoljno istražena tema bila što dostupnija akademskoj i široj zajednici.

Danijel Vojak

Vedran Duančić, *Geography and Nationalist Visions of Interwar Yugoslavia* (Basingstoke, Ujedinjeno Kraljevstvo: Palgrave Macmillan, 2020), xi + 286 str.

Intelektualna povijest međuratne Jugoslavije sve je češće predmet istraživanja u hrvatskoj historiografiji. Knjiga Vedrana Duančića *Geography and Nationalist Visions of Interwar Yugoslavia*, koja je njegova prerađena disertacija obranjena na Europskom sveučilišnom institutu (EUI), rasvjetljava međuodnos geografije (i geografa) i raznih nacionalističkih programa u međuratnoj Jugoslaviji. U uvodu autor ističe da je prva Jugoslavija 1918. postojala samo na papiru zbog različitih pravnih, ekonomskih, kulturnih i drugih tradicija. Zbog toga su geografi imali prvorazrednu ulogu u pokušaju izgradnje, opravdavanja i naturalizacije nove države.

U poglavlju „The Emerging Geographical Network in Yugoslavia” (str. 23–48) Duančić opisuje stvaranje geografske mreže u Jugoslaviji, pri čemu ističe da je njezinu stvaranju uvelike doprinijela činjenica da su se geografi iz južnoslavenskih prostora Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije često školovali u Grazu i Beču. Institucionalizirana geografija u prvoj je Jugoslaviji postojala na sveučilištima u Zagrebu, Beogradu, Skopju i Ljubljani. U Zagrebu su postojala dva „centra” geografskoga istraživanja – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, čiji su najistaknutiji geografi bili profesori Milan Šenoa i Artur Gavazzi, te Ekonomsko-komercijalna škola (preteča Ekonomskog fakulteta), na kojoj je ekonomsku geografiju predavao Filip Lukas.

Duančić u idućem poglavlju, „Jovan Cvijić and the Anthropogeography of the Balkans” (str. 49–94), detaljno obrađuje gledišta i utjecaj Jovana Cvijića, vjerojatno najpoznatijega geografa međuratne Jugoslavije. Cvijić je, ističe autor, bio središte mreže jugoslavenskih geografa kao stručnjak svjetskoga glasa. U poglavlju se obra-

đu je i Cvijićeva misao prije Prvoga svjetskoga rata, koja je obilježena fokusom na „srpske zemlje”. U jeku Prvoga svjetskog rata Cvijić postaje član skupine srbijanskih intelektualaca koji su trebali formirati ratne ciljeve Srbije, pri čemu je jedan od mogućih bio i stvaranje Jugoslavije. Cvijićev slučaj upućuje na povezanost političkoga i znanstvenoga (geografskog) djelovanja, koje neće biti karakteristično samo za njega tijekom trajanja Kraljevine Jugoslavije. U djelima *Jedinstvo i psihički tipovi Južnih Slovena* i *La Péninsule balkanique* (Balkanski poluotok) Cvijić je argumentirao da je Jugoslavija prirodna državna formacija, često iz geografsko determinističke perspektive. Pogotovo je potonje djelo po završetku Prvoga svjetskog rata svojim međunarodno velikim utjecajem trebalo znanstveno opravdati uspostavu Jugoslavije.

Pogledi projugoslavenskih hrvatskih, srpskih i slovenskih geografa na Jugoslaviju i njezino stvaranje predmet su poglavlja „Geographical Narration of Yugoslavia” (str. 95–146). Iako su svi od analiziranih geografa iznosili dokaze u prilog Jugoslaviji i jugoslavenskome nacionalnom identitetu, iz njihovih radova može se iščitati partikularna perspektiva – hrvatska, slovenska ili srpska. Duančić posebno obrađuje jugoslavensku fazu Filipa Lukasa, koji će se poslije prometnuti u jednoga od najistaknutijih hrvatskih nacionalista. Lukas će u svojoj jugoslavenskoj fazi iznijeti lingvističke, geografske i rasne argumente u prilog „prirodnosti” Jugoslavije, a njegovo će djelovanje dobrim dijelom biti usmjereno zagovaranju pripadnosti Dalmacije i Istre Jugoslaviji nasuprot talijanskim pretenzijama. Perspektiva slovenskih geografa predstavljena je primarno u promišljanjima Antona Melika. U knjizi *Slovenija: geografski opis* iz 1935./1936. Melik je argumentirao da su geografska fragmentacija slovenskoga prostora i velike sile koje ga okružuju djelovale negativno na mogućnost stvaranja slovenske države. Zato je, među ostalim, Sloveniji potrebna Jugoslavija, ali je i Jugoslaviji nužna Slovenija kao poveznica sa Srednjom Europom. Na kraju poglavlja Duančić se osvrće i na gledišta francuskoga povjesničara i lingvista Émilea Haumanta. Taj je profesor na Sorbonnei dokazivao da Beograd u Jugoslaviji ima funkciju kao Île-de-France u Francuskoj, ulogu centra koji će provesti uspješnu centralizaciju i integraciju zemlje.

Geopolitička promišljanja o Jugoslaviji u međuratnom razdoblju obrađena su u poglavlju „Geopolitical Visions of Yugoslavia” (str. 147–188). U njemu se Duančić ne zadržava samo na projugoslavenskim autorima. Tako je obrađen Ivo Pilar, koji je smatrao da je Hrvatska geografska činjenica, za razliku od Jugoslavije. Balkan, zbog specifične geografije, može biti ujedinjen samo odozgo, odnosno samo preko vladavine velikih imperija poput Rimskoga ili Osmanskoga Carstva. Hrvatska je pak, prema Pilaru, geografski prirodna, ali su granice hrvatskih zemalja porozne, zbog čega je Hrvatska otvorena kulturnim i političkim utjecajima izvana. Međutim, postoje dvije jake prirodne granice hrvatskih zemalja – rijeke Kupa i Drina, koja razdvaja Istok od Zapada.

Brojni geografi u međuratnoj Jugoslaviji, pokazuje Duančić, bili su upoznati sa suvremenim geopolitičkim diskursom i idejama „klasika” geopolitike poput Rudolfa Kjelléna, Friedricha Ratzela i sl., što su primjenjivali na Jugoslaviju. Autor se potom „vraća” na Filipa Lukasa i njegovu ideju o sličnosti Poljaka i Hrvata kao naroda koji su istovremeno zapadni i istočni. Česi su pak, po Lukasovu mišljenju, sličniji Srbima, zbog pokušaja dominacije u višenacionalnoj državi, i Slovencima, zbog materi-

jalističkoga pogleda na svijet. Potom Duančić obrađuje i geopolitička razmatranja Antona Melika, odnosno njegovu dekonstrukciju Panonske nizine kao prirodna geografskog prostora s ciljem naturalizacije Jugoslavije, te slovenskoga geografa Svetozara Ilešiča, koji je bio upoznat s radovima suvremenih njemačkih geopolitičara, čije je ideje oštro kritizirao priklonivši se posibilizmu Paula Vidala de La Blachea.

U šestom poglavlju pod nazivom „The Fight of Filip Lukas Against Yugoslavia” (str. 189–242) Duančić detaljno opisuje Lukasovu hrvatsku nacionalističku fazu kao geografa i nacionalističkoga ideologa, pri čemu su ta dva aspekta njegova djelovanja neodvojiva. Duančić ocjenjuje, što je važno u kontekstu polemika o Lukasovoj ostavštini u hrvatskoj historiografiji i javnom prostoru, da je Lukas konzervativni nacionalist koji je surađivao s fašistima te „obrazovao hrvatsku nacionalističku inteligenciju u diskursu kojeg je postalo teško razdvojiti od ustaške ideologije, i uz nju se politički svrstao” (str. 192). Od 1925. Lukas se vraća na poziciju hrvatskoga nacionalizma, iako ne odbacuje odmah Jugoslaviju kao mogući okvir suradnje različitih naroda, poput Belgije. Poslije će dokazivati da je Jugoslavija geografski neprirodna i neodrživa tvorevina zbog geografske fragmentacije. Hrvatska pak geografsku fragmentaciju može prevladati zbog snage hrvatskoga nacionalnog duha, kulture i sl., a u jugoslavenskom slučaju to je nemoguće jer ne postoji jugoslavenska nacija. Hrvati, prema Lukasu, kulturno pripadaju Zapadu, a lingvistički Istoku, a zbog te dualnosti svojevrtni su most između Balkana i Srednje Europe. Duančić opisuje i sukob Lukasa kao predsjednika Matice hrvatske s Hrvatskom seljačkom strankom, promatrajući ga kroz prizmu sukoba etnologije, discipline koja je tada bila uvelike povezana s Hrvatskom seljačkom strankom, i geopolitike. Naposljetku, Duančić obrađuje i Lukasovu produkciju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, odnosno njegove radove u zborniku *Naša domovina* i u *Zemljopisu Hrvatske*.

Knjiga *Geography and Nationalist Visions of Interwar Yugoslavia* vrijedan je doprinos proučavanju međuratne povijesti Jugoslavije. Zbog interdisciplinarnе historografsko-geografske perspektive pruža i mogući putokaz za daljnje istraživanje utjecaja geografije i geografa na političke i društvene procese te oblikovanje nacionalnoga identiteta tijekom hrvatske povijesti.

Tomislav Kardum

Miro Kovač, *U labirintu versajsko-vidovdanske Jugoslavije. Hrvatsko pitanje u očima francuske politike, 1914. – 1929.* (Zagreb: Alfa, 2021), 360 str.

Knjiga diplomata, političara i povjesničara Mire Kovača bavi se *en détail* hrvatskim pitanjem gledanim iz perspektive francuske politike, napose njezine diplomatske sastavnice. U tom smislu odmah upada u oči razlika između povjesničara, koji nastoje kritički i često bez dlake na jeziku tražiti odgovore na određena pitanja, i diplomata, koji se moraju ponositi vještinom da uglavnom lijepim, pa i uvijenim riječima provode zacrtanu politiku zemalja koje zastupaju. Ili, kako je rekao knez